

УДК 94:725.51(497.7)''1941/1944''

БОЛНИЧКО-ПРЕВЕНТИВНИ УСТАНОВИ ВО
ВАРДАРСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА ПОД
БУГАРСКА УПРАВНА ВЛАСТ (1941 – 1944)

Верица Јосимовска

Доцент во Институтот за историја и археологија на Факултетот за
образовни науки при Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип

Abstract

The war that started on 6 April 1941, ended with the defeat of the Kingdom Yugoslavia and occupation of Vardar Macedonia. The greatest part was under Bulgarian while the farthest western parts were under Italian administration.

Immediately after the fall of the Kingdom of Yugoslavia, the entire medical service that had previously functioned collapsed. The Main Directorate of Public Health of the Kingdom of Bulgaria was the new authority responsible for organizing the sanitation in the biggest part of Vardar Macedonia. The scheme of this sanitarian organization was similar to the previous one: District Medical Service, district and municipal. From the institutions for national health only anti-malaria stations and hospitals that received the status of state institutions continued to operate: the hospital in Skopje named Trial public hospital and all the others were secondary.

Bulgarian authorities brought with them medical staff, out of which the majority was gained key positions in the health service and their goal was implementation of the health policy of the Ministry of National Health (Ministry of Health) of Bulgaria.

Keywords: Second World War, Vardar Macedonia, health service, medical staff, hospitals.

Со пропаста на Кралска Југославија 1941 година, целосно пропаднала организациската структура на медицинската служба што постоела дотогаш. Затекнатите превентивни и болнички установи биле ставени во надлежност на бугарските власти, а на персоналот кој дотогаш работел во нив, му престанал работниот однос.

Сите медицински работници од српска националност ги напуштиле работните места и се повлекле од Македонија. На нивно место биле вработени лекари и друг медицински персонал дојден од Бугарија.

Бугарската администрација покрај тоа што донела голем број на здравствен кадар, на кој му ги доверила сите раководни места, поради недоволен број на медицински кадар започнала да вработува и Македонци од кои прво барала писмено да се декларираат како Бугари и да потпишат заклетва за верност кон Царството Бугарија.

Исто така, сите што се пријавиле да останат на работа, биле должни до Министерството за народно здравје во Софија, да достават диплома или свидетелство за завршено образование од каде добивале документ за „правоспособност“. Тоа значело дека дипломата е проверена и признаена, но, освен тоа, строго се водело сметка и за политичката подобност на кандидатите. Вработувањата за другите националности биле можни само во услови кога постоел недостиг од медицински кадар.

Во однос на поставеноста на медицинската служба во Кралството Југославија, бугарската санитетската организација функционирала по крајно редуцирана шема. Тоа ни од далеку не било она што постоело пред војната. Воглавно останале обласните, околиските, градските и општинските санитетски управи.

Меѓу поставените лекари на овие работни места немало ниту еден Македонец. Со пополнувањето на медицинските кадри од Бугарија, затекнатите лекари, кои претходно работеле на овие места, или како тие ги нарекувале, лекари од „новоослободените краишта“, биле упатени на здравствен курс во

Софија според член 221 од Законот за народно здравје на Царството Бугарија.¹ Курсот започнал на 15 ноември 1941 година и траел 6 месеци.

Предавач и одговорен на курсот бил д-р Захари Бочев, четврти од десно во првиот ред (фотографија во лична архива)

¹ Централен Државен Исторически Архив (ЦДИА) Софија, Фонд 372^к, оп 1, а.е. 1800.

Слушатели на овој курс од Македонија, кои се наоѓаат на фотографијата, биле следните лекари:²

1. Д-р Анета Јанакиева-Томчова, родена на 5 септември 1900 година во Струмица, завршила медицински факултет во Белград 1927 година. До 1941 година била општински лекар во Струмица, а потоа 1941 година била преместена за участоков лекар во Валандово;
2. Д-р Александар Петров Маршавелов, роден на 24 мај 1901 година во Крива Паланка, медицински факултет завршил во Минхен 1927 година. До 1941 година бил околиски лекар во Крива Паланка;
3. Д-р Борис Тодоров Светиев, роден на 5 мај 1903 година во Битола. Дипломирал на медицинскиот факултет во Белград 1926 година. До 1941 година бил градски лекар во Битола;
4. Д-р Богдан Атанасов Поп Ѓорчев, роден на 2 мај 1904 година од Велес, завршил медицински факултет во Виена 1930 година. До 1941 година бил околиски лекар во Велес;
5. Д-р Благој Александров Арнаудов, роден на 9 февруари 1902 година во Охрид. Медицински факултет завршил во Минхен 1927 година, до 1941 година бил општински лекар во Охрид.
6. Д-р Васил Иванов Антонов, роден на 6 октомври 1896 година во Струмица, медицински факултет завршил во Виена 1926 година, во 1941 година бил назначен за градски лекар во Скопје.
7. Д-р Владимир Василев Туцаровски, роден на 5 јануари 1905 година во село Љубојно, Ресенско, завршил медицински факултет во Женева 1933 година, во 1941 година бил околиски лекар во Ресен;
8. Д-р Ѓеорѓи Нацев Гаврилов, роден на 11 април 1911 година во Свети Николе. Медицински факултет завршил во Белград 1937 година. До 1941 година бил воен лекар во Штип;
9. Д-р Ѓеорѓи Димитров Спасов, роден на 7 април 1895 година во Скопје, медицински факултет завршил во Белград 1928 година, 1941 година бил градски лекар во Скопје;
10. Д-р Димитар Николов Ампов, роден на 5 октомври 1901 година во Велес, завршил медицински факултет во Загреб 1929 година, од 1941 година бил општински лекар во Скопје;
11. Д-р Димитар Јорданов Дујаков, роден на 20 октомври 1908 година во Прилеп, медицински факултет завршил во Белград 1938 година, во 1941 година бил околиски лекар во Прилеп;
12. Д-р Иван Антонов Прилепчански, роден на 31 декември 1905 година во Штип, медицински факултет завршил во Грац 1931 година, 1941 година бил градски лекар во Прилеп;
13. Д-р Иван Јосиф Шентаров руски емигрант роден 1878 година во Русија, завршил Воена медицинска академија во Петроград, во 1941 година бил на работа во Пехчево;
14. Д-р Кирил Ѓеорѓиев Кавадарков, роден на 15 август 1884 година во Куманово, медицински факултет завршил во Бејрут 1911 година, 1941 година работел како градски лекар во Скопје;
15. Д-р Димитар Иван Иванов, роден на 7 февруари 1883 година во Воден, медицински факултет завршил во Одеса 1911 година, 1941 година работел како обласен санитетски инспектор во Скопје;

² ЦДИА, Софија, фонд 372 к, оп 1, а.е. 1799.

16. Д-р Константин Николов Тренчев, роден 21 мај 1896 година во село Владимирowo (Беровско), медицински факултет завршил во Виена 1928 година, во 1941 година назначен за учостоков лекар во Царево Село (Делчево);

17. Д-р Панче Николов Васков, роден на 24 декември 1870 година во Велес, медицински факултет завршил во Цариград 1896 година, во 1941 година работи како градски лекар во Велес;

18. Д-р Панчо Трајчо Станчев, роден на 20 јули 1909 година во Штип, медицински факултет завршил во Белград 1940 година, во 1941 година бил лекар стажант;

19. Д-р Ратка Балванлиева Илиева, родена на 15 февруари 1906 година во Штип, медицински факултет завршила во Белград 1934 година, во 1941 година била приватен лекар во Кочани;

20. Д-р Стојан Поп Салтиров-Илиев, роден на 12 април 1905 година во Кочани, завршил медицински факултет во Белград 1934 година, во 1941 година работел како околиски лекар во Кочани;

21. Д-р Тодор Василев Јосифов, роден на 27 октомври 1907 година во Кавадарци, медицински факултет завршил во Загреб 1934 година, во 1941 година работел како градски лекар во Кавадарци;

22. Д-р Тодор Герасимов Гичев, роден на 15 декември 1903 година во Штип, медицински факултет завршил во Белград 1932 година, во 1941 година бил околиски лекар во Штип;

23. Д-р Тодор Апостолов Тотев, роден на 29 декември 1897 година во Крива Паланка, медицински факултет завршил во Грац 1926 година, во 1941 година бил градски лекар во Кочани;

24. Д-р Тодор Христо Христов, роден на 13 јануари 1904 година во Штип, медицински факултет завршил во Белград 1931 година, во 1941 година работел како околиски лекар во Куманово;

25. Д-р Христо Иванов Баштаванциев, роден на 22 декември 1902 година во Охрид, медицински факултет завршил во Грац 1928 година, во 1941 година бил општински лекар во Охрид;

26. Д-р Димитар Монеv Мицев, роден на 15 јуни 1905 година во Гевгелија, медицински факултет завршил во Белград, во 1941 година бил градски лекар во Гевгелија;

27. Д-р Трајчо Монеv Грозданов, роден на 29 август 1899 година во Радовиш. Медицински факултет завршил во Белград 1935 година, во 1941 година работел како околиски лекар во Кратово;

28. Д-р Павле Мане Грличков, роден 1911 година во Штип, медицински факултет завршил во Белград 1936 година, во 1941 година работел како градски лекар во Радовиш.

Сите овие лекари се наоѓаат на фотографијата направена во Софија 1941 година.

По враќањето од курсот биле распоредени на работни места во околиска, општинска и градска служба.³

Во времето на Втората светска војна според законот за болници на бугарската администрација, болничките институции биле рангирани како првостепени, второстепени и третостепени болници. Сите болници во време на бугарската администрација биле прогласени за државни.

³ Истото.

Веднаш по преземањето на болниците под управа на бугарската администрација, биле поставени медицински кадары од Бугарија. Единствената првостепенa болница во периодот 1941–1944 година била државната болница во Скопје. Таа функционирала преку 7 болнички одделенија: одделение за внатрешни болести, градно, гинеколошко, очно, хирушко, рендген и детско одделение коешто 1941 година било единствено такво одделение во Вардарска Македонија. Располагала со 500 болнички постели и била најголемата болница во „новослободените земји“.⁴

За управител на Првостепената државна болница во Скопје од Главната дирекција за народно здравје (ГДНЗ), Одделение лечебни заведенија во Софија, со Заповед бр. 1196 од 24 април 1941 год. бил назначен д-р Димитар Плосков, кој дошол од местото началник на хирушко одделение во Првостепената државна болница во Софија.⁵

За началник на Одделението за внатрешни болници (интерно) бил назначен д-р Владимир Дафинов, со Заповед бр. 1197 од 24 април 1941 година, дошол од местото началник на Одделението за внатрешни болести во Севлиево;

За началник на Рендген одделението бил назначен д-р Панајот Ганев;

Марија Николова, главна медицинска сестра во Државната болница во Скопје и претставник на Главната дирекција на народно здравје во Софија; Елена Грабевска, медицинска сестра од Бургас, назначена со Заповед бр. 1198 од 24 април 1941 година;

Спаса Калчева медицинска сестра од Првостепената болница во Софија, назначена со Заповед бр. 1210 од 24 април 1941 година;

Слава Дилова медицинска сестра од Стара Загора, преместена во Скопската болница, назначена со Заповед бр. 1199 од 24 април 1941 година;

Ташка Низамова од Сливен медицинска сестра, преместена со Заповед бр.

1200 од 24 април 1941 година и

Јоле Павлов домаќин од болницата во Сливен, преместен со Заповед бр. 1201 од 24 Април 1941 година.⁶

Според написот „Под ножа на хирурга“ во весникот „Целокупна Бугарија“ од 25 јануари 1943 година од новинарот Атанас Стефанов, во Првостепената болница во Скопје работи следниот персонал: д-р Владимир Дафинов управител и началник на Внатрешно одделение, д-р Матеев, старши (постар) лекар, д-р Гр. Симидчиева, старши лекар,

д-р Васил Василев, началник на Очно одделение и единствен очен лекар

⁴ ЦДИА, Софија фонд. 372^к оп. 1, а.е. 1953.

⁵ ЦДИА, Софија, фонд 372^к, оп. 1, а.е. 1181.

⁶ *Истото.*

во Вардарска Македонија, д-р Анте Аничин, страши лекар,

д-р Божидар Христов, началник на Кожно-венерично одделение, д-р Христо Кулишев, младши (помлад) лекар, д-р С. Петров, младши лекар, д-р М. Дојнов, младши лекар, д-р Н. Андонов – началник на Гинеколошко одделение, д-р Харалампие Манчев – началник на Детско одделение, д-р Панче Караџов, началник на Хирушко одделение, д-р Панајот Хитров, началник на Грдоболно (градно) одделение, д-р Б. Кушева, помлад лекар.

Второстепени болници во Вардарска Македонија во овој период биле болниците во Штип, Куманово, Охрид и Велес.

Болницата во Штип:

За управител на Штипската болница бил назначен д-р Ѓеорѓи Чернев од Орјахово, со Заповед бр. 1189 од 24 април 1941 година;

Цена Ванкова од Искрец медицинска сестра, со Заповед бр. 1188 од 24 април 1941 година;

Анна Цекова Живкова медицинска сестра, со Заповед бр. 1186 од 24 април 1941 година;

Петар Христов Стаматов од Првостепената болница во Софија за домаќин, со Заповед бр. 1187 од 24 април 1941 год.⁷ Болницата во Куманово:

За управител на Кумановската болница бил назначен хирургот д-р Ѓеорѓи Маринов од Казанлк, со Заповед бр. 1219 од 24 април 1941 година.⁸

Иванка Томова Лилова, медицинска сестра од Видин, со Заповед.бр. 1205 од 24 април 1941 година;

Ѓеорѓи Трајков од Видин, со Заповед бр. 1205 од 24 април 1941 година, назначен за домаќин;

Болницата во Охрид:

За управител на болницата во Охрид, со Заповед бр. 1494 од 16 мај 1941 година, бил назначен д-р Симеон Белопитов од Првостепената болница во Софија;

Марија Ст. Димиторова, медицинска сестра од Неврокоп, со Заповед бр.

1496 од 16 мај 1941 година;

Ѓеорѓи Василиев Ангелиев од Пирдоп, назначен за домаќин со заповед бр.

1499 од 17 мај 1941 година; Болницата во Велес:

⁷ Истото.

⁸ Истото.

За управител на второстепената болница во Велес бил назначен д-р Ѓеорѓи Прванов од Искрец, со Заповед бр. 1278 од 28 април 1941 година;

Варвара Репина медицинска сестра од Софија, со заповед бр. 1203 од 24 април 1941 година;

Лазар Иванов Костов од Севлиево, за домаќин назначен со Заповед бр. 1226 од 25 април 1941 год.⁹

Третостепени болници биле во Битола, Струмица, Прилеп и Гевгелија.

За управител на болницата во Битола бил назначен хирургот д-р Васил Петров од Варна, со Заповед бр. 1493 од 16 мај 1941 година;

Петра Василева медицинска сестра од Пловив, со Заповед бр. 1498 од 16 мај 1941 година;

Христо Павлов Бакарчиев од Карлово за домаќин, со Заповед бр. 1495 од 16 мај 1941 година.¹⁰

Во болницата во Струмица биле назначени: д-р Ѓенко Стефанов Ѓенов од Габрово за управник, Екатерина Попова, медицинска сестра од Самоков и домаќин Коста Ачков од Искрец.

Во болницата во Прилеп бил назначени: д-р Ж. Михајлов Пивков за управител, д-р А. Василев, д-р Дујаков и д-р Н. Х. Здравев и домаќин Борис Христов Нинов.¹¹

Во болницата во Гевгелија биле назначени: д-р Д. Алексиев за управител, д-р Вл. П. Мирчев и домаќин Р. Таралајков.¹²

Постоела и една болница на железничарите – Железоптна болница. Во Пехчево била отворена болница под името Климатска станица со управник д-р Велико Матеев.

Во шемата на санитетската организација функционирала и градска санитарна служба која била формирана во Велес, Куманово, Скопје и Штип. Покрај овие, функционирале и Противмаларични станици, речиси во сите помали и поголеми населени места.

Во Скопје постоел Прв и Втор Против епидемичен одред. Со Првиот раководел началник д-р Васил Велев од Софија, со Вториот д-р Константин Ангелов Туфекчиев.

Покрај нив постоел Хигиенски (Хигиенен) институт со началник д-р Тошко Петров, а подоцна д-р Глигор Муратовски, како и Институт за маларија раководен од д-р Панчо Станчев.

Болните од туберкулоза од Македонија се лекувале во Сурдулица, којашто тогаш била во составот на Бугарија.

⁹ Истото.

¹⁰ Истото.

¹¹ ЦДИА, Софија, фонд 372^к, оп. 1, а.е. 1951. ¹² ЦДИА, Софија, фонд 372^к, оп. 1, а.е. 1941.

Имињата на управителите на санитетските институции го потврдуваат фактот дека сите биле од Бугарија. Ваквата ситуација била сè до ослободувањето во 1944 година, кога бугарската администрација си заминала од Вардарска Македонија и со одлуките на АСНОМ во Македонија повторно почнала да се создава нова санитетска служба.